

המסע הסודי של מֶשֶׁה אלילת עֵדֶן למדבר הפך אותה לאגדה חיה

ב-1949 יצאה משה קפלן למשימה יוצאת דופן במרחק תשע שעות טיסה מישראל. בתנאים בלתי אפשריים היא הקימה שם בית חולים לילדים, והצילה את חייהם של רבים מעולי תימן, בדרכם לארץ

עופר אדרת

24.04.2015 03:12

שמור

תגובות3שתף בפייסבוק

משה קפלן במחנה העולים האשד בעדן, ב-1950. "תמיד ידעתי שאני צריכה לחייך, כי ברגע שאראה לחץ או פחד, אבוי יהיה לי" אלבום משה קפלן (וינגרטן)

מי שמעיין באלבום התמונות של מֶשֶׁה קפלן לבית וינגרטן, עשוי לטעות ולחשוב שהיתה כוכבת קולנוע הוליוודית או דוגמנית מקצועית. קפלן, תושבת סביון שהשנה תחגוג יום הולדת 90, משכה את תשומת לבם של צלמים רבים, שתיעדו אותה מחייכת וקורנת בעשרות צילומים מרהיבים. רובם צולמו ב-12 החודשים המשמעותיים בחייה, אותם בילתה כאחות הילדים במחנה העולים **מתימן**, שהוקם במדבר ליד עדן, בין 1949 ל-1950.

"משה וינגרטן היא דמות אגדתית כמעט", נכתב עליה ב-1950 בשבועון הרכילות הפופולארי "העולם הזה", שפעמיים בחר לעטר את שעריו בתמונתה, והכתיר אותה כ"משה אלילת עדן". במשך 65 שנה היא שמרה את התמונות האלה בביתה. בצניעותה הרבה לא הבינה

את הערך ההיסטורי הרב שמסתתר בהן. "אני לא יודעת מה מיוחד בזה", אמרה. לאחרונה התגלה האוצר הארכיוני הזה בידי צוות פרויקט התיעוד "ישראל נגלית לעין".

השנים לא ניכרות ברוחה ובגופה של קפלן. גם החיוך שובה הלב שלה לא נמחק מפניה. בשבוע שעבר, בפגישה בביתה, שם חלקה את חייה עם בעלה, הכירורג פרופ' יצחק קפלן שמת לפני שלוש שנים, היא חזרה בשמחה עשרות שנים אחורה, כדי לספר את הסיפור שבגינה היתה לאגדה עוד בחייה.

היא נולדה ב-1925 בעיר העתיקה בירושלים, למשפחה שגרה בחצר בית הכנסת "אור החיים" במשך חמישה דורות. אביה, מרדכי וינגרטן, היה ראש העיר בקהילה היהודית בעיר העתיקה, ונודע כ"מוכתר" של הרובע. משה, שלמדה להיות אחות, עבדה במרפאה שניהל אביה. אמה, אסתר, ניהלה בית תבשיל בו סעדו מאות נזקקים מדי יום.

ב-1948 הופיעה תמונתה של משה בשער "העולם הזה" במדי אחות תחת הכותרת "העיר העתיקה והנצורה בירושלים שולחת ליישוב ברכה לחג הפסח, חג חרותנו". מאחורי הצילום והכתבה מסתתר סיפור כואב, שעד היום גורם לה להזיל דמעה. "היה מצור בעיר העתיקה. הגיעה משלחת עיתונאים. עמדתי על יד שער ציון, ונופפתי להם לשלום, כשאני אומרת: 'אני נשארתי פה'", נזכרה.

קפלן בביתה בסביון, בשבוע שעבר אילן אסייג

עוד כתבות בנושא

• יציאות מצרים | הנפילה של יהודי תימן ממרבד הקסמים 29.03.2010

"זו היתה תקופה קשה", היא אומרת על ימי מלחמת העצמאות והמצור על ירושלים, בהם טיפלה במאות פצועים בעיר העתיקה. חלקם אף אושפזו בבית המשפחה. גם בזיהוי ההרוגים נאלצה לקחת חלק. רבים מהם הכירה באופן אישי מהרובע. "זה היה נורא לראות את סבלם של הבחורים הצעירים. לא היתה אז אנטיביוטיקה... כשאני חושבת על ההתקדמות ברפואה מאז, נראה לי שאפילו החולים האומללים ביותר היום - יש להם מזל", אמרה.

לאחר הכניעה של הרובע היהודי, כשמדינת ישראל היתה בת שבועיים, היא התנדבה ללוות את הפצועים שנפלו בשבי ונלקחו לירדן. "ניגשתי לעבדאללה א-תל, מפקד הליגיון הירדני, וביקשתי רשות להצטרף אליהם. אני מוכרחה לציין שהיחס היה יוצא מן הכלל. נתנו לנו אפילו אוכל כשר", סיפרה. כמה שבועות שהתה במחיצת השבויים ואחר כך שבה לירושלים, לבית המשפחה החדש בשכונת רחביה, ומונתה לאחות הילדים הראשית בבית החולים "הדסה", שהיה אז ברחוב הנביאים בירושלים.

למשימת חייה - טיפול והצלת חיים של ילדי העולים מתימן - התגלגלה במקרה, בספטמבר 1949, כשהיתה בת 23. "יום אחד, בתורנות שבת, באו ושאלו אותי אם אני מוכנה לצאת למקום סודי לשבועיים-שלושה. הסכמתי ברצון, אבל ביקשתי קודם לקבל רשות מאבי", נזכרה. אביה שאל אותה לאן פניה. כשהשיבה שאינה יודעת, אמר: "שליחי מצווה אינם ניזוקים", ונתן לה את ברכת הדרך.

ביום ראשון בבוקר יצאה למסע "למקום בלתי נודע", כדבריה. "טסנו תשע שעות. עד כמה שאני זוכרת, מלבד הטייסים הייתי היחידה במטוס, שהיה ריק. עד הסוף לא ידעתי לאן אנחנו טסים", נזכרה. כשנחתה בלב המדבר, במרחק של 16 קילומטרים מעדן, הבינה לאן הגיעה. את פניה קיבלו "חום של 40-50 מעלות וסופות חול קשות", כדבריה.

היה זה מחנה העולים "חאשד" בו רוכזו העולים מתימן בדרכם למדינת ישראל. "הגענו למקום שלא היה בו כמעט שום דבר. המחנה, שהיה מיועד לכמה מאות אנשים, הכיל 14 אלף איש, שגרו תחת כיפת השמיים", נזכרה. "לא היה שום-כלום. שאלתי 'היכן אני ישנה?' ואמרו לי - 'איפה שאת רוצה', והצביעו על המדבר", סיפרה.

למחרת כבר החלה לעבוד. המשימה הראשונה היתה הקמת בית החולים לילדים, אותו ניהלה. "היו שם כל כך הרבה ילדים, שהיינו משכיבים שלושה ילדים במיטה אחת. בתחילה היינו רק אני ועוד אחות. אמרתי למנהל המחנה שאנחנו צריכים צוות ל-24 שעות ביממה, אבל אמרו לי 'זה מה יש'", סיפרה.

קפלן: "בירושלים, נתקלתי בהרבה תלונות של הורים. בעדן אני לא זוכרת אחת" אלבום משה קפלן (וינגרטן)

בלי רשות היא ביקשה - וקיבלה - עזרה מנשים תימניות שהמתינו לעלייה לארץ ומהמנקות המקומיות, אותן הכשירה כאחיות. "לקחתי את העוזרות שעושות את הספונג'ה, וביקשתי מהן שלפני שהן מנקות, תעזרנה לי לרחוץ ולהאכיל את הילדים. עבדתי 20 שעות ביממה, אבל לא היתה ברירה. כל כך אהבתי את הילדים המקסימים האלה. עד היום אני נזכרת בתקופה הזו כאחת היפות בחיי", אמרה.

אהבת הילדים אליה סייעה לה להתמודד עם מראות קשים בתנאים בלתי אפשריים כמעט. "זה היה נורא. עד היום אני זוכרת שני ילדים, שהגיעו למחנה בלי הורים, ומתו חבוקים. המראה הזה לא יוצא לי מהראש. לא היו אז אמצעים לבדיקות של מחלות. כמעט כולם עם חום וחלו במלריה. היו הרבה מתים בדרך וכמה שמתו בתוך המחלקה. מה יכולנו לתת להם?", סיפרה.

עד היום היא זוכרת את הילדים כנהדרים. "הם אהבו אותי ואני אותם. במשך שנה שלמה לא שמעתי בכי אחד של ילד. הצלנו כל כך הרבה מהם, אין מה לדבר", נזכרה, בעודה מתבוננת באלבום התמונות. "איזה ילד מקסים הוא היה", אמרה מעת לעת, כשזיהתה את אחד הילדים בהם טיפלה.

כשהיא נשאלת לפרש החיך שמרוח על פניה בכל התמונות שצולמו בתקופה הקשה הזו, היא מספקת הסבר מעניין: "גם כשהייתי אחות במצור בירושלים וגם במחנה העולים בעדן ידעתי דבר אחד: שאני צריכה לחיך, כי ברגע שאני אראה לחץ או פחד, אבוי יהיה לי. החלטתי, שכמה שקשה יהיה לי, כל הזמן אלך עם חיך על הפנים."

ביוני 1950, בחודשיה האחרונים במחנה, שוב התנוססה תמונתה מעל שער "העולם הזה", שהכתיר אותה כ"משה אלילת עדן". הפעם לא מדי אחות היו לגופה אלא בגד ים חושפני, שהנציח אותה מתרחצת להנאתה בחוף הים של עדן - פריבילגיה שהתאפשרה רק לקראת סוף ימיו של המחנה, כשישראל שלחה תגבורת של אחיות.

"בימי חום אלה, כשאין אנחנו יכולים להתרחץ בימה של תל אביב מבלי לפגוש בחיידקים העירוניים, מקנאים רבים מאיתנו בשליחי האומה המתרחצים עתה בחופי איטליה, צרפת, ופלורידה. שוכחים אנחנו שיש לנו גם שליחים שאינם ראויים לקנאה - אותם הרוקמים את מרבד הקסמים בחום של עדן, או העוזרים לעלי-באבא להיחלץ מידי השודדים", תיאר הצלם והארכיאולוג בנו רותנברג, בכתבה שהכין עליה. "בידה האחת החזיקה מדחום ובשנייה בובה קטנה. בביטחון עצמי טיפלה בילדים. חיך כאן ולטיפת יד אוהבת שם, והילדים נשמעים לה ומחייכים גם הם", תיאר את מה שראה.

קפלן נזכרת שבעדן "היו כל כך הרבה ילדים, שהיינו משכיבים שלושה במיטה אחת" אלבום משה קפלן (וינגרטן)

רותנברג התלווה אל משה וחבריה לים, ותיעד אותה ברגעיה היפים שם. זמן קצר לאחר מכן היא ליוותה תשעה ילדים חולים מהמחנה לטיפול בישראל. בטרם חזרה לעדן, עצרה לביקור בבית. בדרך ראתה כי תמונה חושפנית שלה - במונחים של התקופה - מתנוססת על שער "העולם הזה" בכל העיר. "זו תמונה מדהימה, אבל רואים קצת מהציצי שלי שם. אבא שלי שאל אותי אם זה מוצא חן בעיניי. אמרתי שלא. 'זה כל מה שרציתי לדעת', הוא הוסיף, בלי להטיף לי כלום", סיפרה.

בספטמבר 1950 נסגר המחנה ומשה חזרה לישראל, כאן המשיכה לעבוד כאחות הראשית במחלקת הילדים בהדסה. "שם, בירושלים, נתקלתי בהרבה תלונות של הורים לילדים. כל אמא היה לה משהו להגיד", נזכרה. "במחנה העולים בעדן, מנגד, אני לא זוכרת תלונה אחת, במשך שנה שלמה. לעולם לא התלוננו. רק בירכו אותי", אמרה.

ב-1954 נשלחה להשתלמות באנגליה לאחר שבית החולים קיבל את האינקובטור הראשון. "כשחזרתי, פתחתי שם את הפגייה הראשונה בארץ", אמרה. חייה המשיכו לספק לה הרפתקאות וריגושים גם בהמשך. בשנות ה-60 התלווה אל בעלה, שהקים בית חולים בוויטנאם. בת אחת הם הביאו לעולם, ממנה יש לה נכדים שממלאים אותה בשמחה. "היו לי חיים יפים ומעניינים ובעל מקסים. הייתי בת מזל. לא יכולתי לבקש יותר", אמרה.

ד"ר נירית שלו-כליפא, מנהלת פרויקט "ישראל נגלית לעין" של תוכנית מורשת במשרד ראש הממשלה ומכון יד בן צבי בירושלים, רואה בסיפורה דוגמה מצוינת לאוצרות ארכיוניים שאנשים שמרו במשך עשרות שנים באלבומי התמונות הפרטיים בבית, וכעת זוכים לעלות לרשת. אנשי הפרויקט סרקו את כל התמונות מהאלבום של משה קפלן, [והעלו אותם לאתר הפרויקט](#).